

LA REPRESA DEL CONSTITUCIONALISME (1701-1706)¹

Joaquim Albareda Salvadó
Universitat Pompeu Fabra

A l'hora d'emmarcar històricament les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706, voldria començar remarcant que el fet realment excepcional va ser la convocatòria i la conclusió de dues corts —el màxim òrgan representatiu del país— en quatre anys. Si tenim present que la convocatòria de corts incomodava el rei i els seus ministres per les importants atribucions de què gaudien, cosa que explica que les darreres s'haguessin conclòs el 1599, entendrem que les dues assemblees convocades per Felip V (1701) i per l'arxiduc Carles III (1705) confirmaven la centralitat d'aquella institució (que l'any 2008 complirà 725 anys) en el sistema polític català.

No es tracta, en cap cas, d'idealitzar un sistema propi d'una societat estamental de l'Antic Règim, basada en el privilegi, molt lluny encara, de la democràcia. Però ningú no pot posar en dubte el valor qualitatiu d'aquell sistema de representació política, que podia assolir un desenvolupament semblant al del parlamentarisme anglès. De fet, el model de monarquia limitada vigent a la Corona d'Aragó va ser considerat un referent per pensadors d'òptiques tan distintes com el jesuïta Juan de Mariana o l'holandès Baruch de Spinoza.

La diferent constitució política dels territoris de la Corona d'Aragó i els de Castella, la va posar en relleu el filipista Agustín López de Mendoza, comte de Robres, en assenyalar que a la Corona d'Aragó, com a Anglaterra, el rei i les Corts legislaven conjuntament, a diferència de Castella, on «sus Cortes sólo tienen el derecho de suplicar lo más conveniente, y el rey le tiene con plena soberanía, no solamente para consentir o no en las súplicas, sino también para, no

1. El text d'aquesta conferència parteix de l'estudi introductori «Les Corts de 1701-1702 i 1705-1706. La represa del constitucionalisme», que vaig publicar al volum *Constitucions, capítols i actes de Cort: 1701-1702 i 1705-1706*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2006, p. XVII-XLV.

habiendo admitído las, disgregadas ya las Cortes, promulgar leyes conforme a ellas, lo que puede hacer también sin la solemnidad de juntar los estados del reino».²

És cert que, a la Corona d'Aragó, el marge d'acció reial estava molt limitat per l'ordenament jurídic propi, com reflecteix l'expressió aragonesa que condiciona el jurament d'obediència al rei al respecte per part d'aquest als furs, i «si no, no». De fet, els virreis de Catalunya i d'Aragó, Velasco i Ibáñez de la Riva, van lamentar-se del reduït marge de maniobra que tenien. Velasco, el 1704, es dolia que l'aprovació del Tribunal de Contrafaccions (una jurisdicció instituïda per a garantir el respecte envers les constitucions i els altres drets de Catalunya) minvava substancialment l'autoritat reial a Catalunya. Ibáñez de la Riva, un any més tard, feia una afirmació similar: «En Aragón tiene el Rey poco más que el nombre [...] no tienen el Rey ni el virrey, aun con la Real Audiencia, jurisdicción alguna para proceder de oficio ni prender a nadie.»³

Les constitucions emparaven uns drets col·lectius que acotaven el creixent poder dels reis i que, al cap i a la fi, responien a la qualitat essencial del constitucionalisme, assenyalada per Charles H. McIlwain: estableixen una limitació legal del govern i eren l'antítesi del govern arbitrari.⁴ Aquesta caracterització genèrica no obvia, naturalment, ni la realitat d'una societat estamental fonamentada en el privilegi ni la confrontació d'interessos socials existent sota el paraigua constitucional. Les constitucions eren, de fet, el pilar principal sobre el qual es va fonamentar el patriotisme català entre els segles XV i XVII i que garantia allò que genèricament s'anomenaven «les llibertats catalanes», tan evocades durant els segles XVIII i XIX enfront de l'absolutisme.

Un llibre recent de Michael Graves sobre els parlaments a l'Europa moderna ha sistematitzat el complex univers de la representació estamental, un món que va patir l'embat de l'absolutisme triomfant en el continent.⁵ Entre els trets més rellevants dels parlaments més sòlids i actius, assenyalava el dret a consentir i controlar la fiscalitat reial —i de fer la recaptació—, la capacitat de legislar, la presentació de greuges abans de l'aprovació del donatiu al rei a les Corts i el fet de

2. A. LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia de las guerras civiles de España*, Saragossa, Diputación Provincial de Zaragoza, Imprenta del Hospicio Provincial, 1882, p. 17, 18 i 19.

3. J. ALBAREDA, *Els catalans i Felip V*, Barcelona, Vicens Vives, 1993, p. 326 i 149; J. M. IÑURRITEGUI, «1707: la fidelidad y los derechos», a P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.), *Los Borbones: Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, Marcial Pons, Casa de Velázquez, 2001, p. 261-262.

4. C. H. MCILWAIN, *Costituzionalismo antico e moderno*, ed. a cura de N. Matteucci, Bolonya, Il Mulino, 1990 (reedició de l'obra publicada el 1947), p. 44.

5. M. A. R. GRAVES, *The Parliaments of Early Modern Europe*, Londres, Longman, 2001.

disposar d'un organisme de representació permanent. Doncs bé: a Catalunya aquests quatre components formen part de les atribucions de les Corts i de la Diputació del General, amb unes competències notablement superiors a les de les Corts de Castella, a les dels estats generals de França i, no cal dir-ho, a les dels estats provincials de la monarquia veïna.

Encara més: l'historiador Peter Blickle, en intentar explicar la consolidació de l'estat modern des de baix, és a dir, gràcies a la participació de l'home comú, ha posat en relleu aquell fenomen polític i social carregat de futur: els contractes polítics cap a la creació del govern de la llei no significaven només protegir els privilegis de l'aristocràcia i el clergat, sinó, sobretot, garantir l'estatus jurídic dels individus, protegir la propietat enfront de les taxes i vincular la legislació al consens parlamentari. Això vol dir que el poder que recolzava, fins aleshores, en la noblesa i la tradició dinàstica, es va complementar amb un altre poder basat en la llei i l'ordre. En aquest sentit, doncs, el parlamentarisme actual és hereu d'aquell vell ordre representatiu, desenvolupat mitjançant el sistema de partits polítics i el sufragi universal, en la mesura que va encetar el camí cap a la representació de la gent comuna i cap a la legislació basada en el respecte a les lleis de la comunitat.⁶

I. A les Corts de 1701-1702, iniciades el 12 d'octubre de 1701 al convent de Sant Francesc, els temes més punxeguts plantejats pels tractadors dels braços van ser l'allotjament de tropes i les contribucions a l'exèrcit —càrregues que havien aclapatat la societat catalana al llarg del segle XVII, assenyaladament durant la guerra amb França entre el 1689 i el 1697, fins al punt que van originar la important Revolta dels Barretines—, a més de les regalies d'intervenció en els processos insaculatoris a la Diputació i al Consell de Cent, imposades el 1652 i el 1654, respectivament. Es tractava del dret que es reservava el monarca a seleccionar les persones que podien ser escollides mitjançant el sistema insaculatori establert al segle XV (el nom dels candidats era col·locat, en rodolins, en unes bosses de les quals un nen extreia a sort els rodolins per als càrrecs que calia ocupar).

Aviat la paciència i la capacitat negociadora dels tractadors reials va semblar que havien tocat sostre: el 10 de desembre, el rei —que en l'entretant mataba les hores caçant frenèticament, fins a l'extrem que pràcticament exhaurí les

6. P. BLICKLE, «Representing the “common man” in old European parliaments», a J. SOBREQÜÉS (coord.), *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, vol. 1, Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, p. 117-132.

existències d'aus i d'altres animals que la ciutat podia posar al seu abast— presentà un ultimàtum als tractadors dels tres braços: els amenaçà de fer entrar tropes franceses i castellanés si no acceptaven la seva oferta (segons va escriure el conseller Emmanuel Mas en el seu «Diari»).⁷ El braç militar reaccionà vivament davant d'aquest ultimàtum. Enmig de la discussió, el duc de Medina Sidonia, en un gest que traslluïa les vel·leitats absolutistes del rei i dels seus ministres, etzibà als tractadors catalans: «Al Rey no se replica, sino se le obedece.»⁸ Com a resposta, sobretot a la negativa dels tractadors reials a renunciar a la facultat de desinsaculació, el cavaller Pere Torrelles i Sentmenat, protector del braç militar, presentà un dissentiment general a la cort, mecanisme que paralitzava la mecànica legislativa i forçava la negociació. Aleshores, el duc de Medina Sidonia va rectificar i assegurà que el rei seria receptiu a totes les propostes dels braços llevat de la del dret d'insaculació. En aquest estira-i-arroña, el braç militar es mostrà molt més combatiu que els braços eclesiàstic i reial, i fins i tot que el Consell de Cent, com no deixa de constatar Narcís Feliu de la Peña en els *Anales de Cataluña*.⁹

Superat aquest entrebanc, el virrei comte de Palma embolicà de nou la troca en redactar una representació al rei en la qual li aconsellava que no conglués les Corts, ja que considerava que els braços s'havien extralimitat en les seves exigències i que, a més a més, el donatiu que oferien al rei era minso. Tot sembla indicar que la iniciativa del memorial va sorgir del nucli del partit filipista a Catalunya, constituït pels doctors de l'Audiència Josep de Pastor, Francesc Portell i Francesc Rius i Bruniquer. Junt amb Josep Güell, eren coneguts com «la quatreta». Diversos memorials signats per la Diputació del General i per alguns «bons patricis» dels braços van replicar l'escrit del comte de Palma. El seu argument principal versava sobre la defensa del pactisme i el paper cabdal de les Corts en el sistema polític, amb raonaments d'aquesta mena: «Dize el Conde que en semejantes casos siempre se proponen constituciones; sólo diré que para esto se instituyeron las Cortes; ni el pedir éstas con reverentes súplicas puede ofender a la Majestad [...] ni el acto de celebrar Cortes es tan extraño a la Majestad que él, por sí solo, no pida la presencia real [...] en las Cortes se disponen justísimas leyes con las cuales se asegura la justicia de los reyes y la

7. J. ALBAREDA, *Els catalans*, p. 78.

8. A. LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia de las guerras*, p. 81.

9. J. BARTROLÍ, «La Cort de 1701-1702: un camí truncat», *Recerques* (Barcelona: Curial), núm. 9 (1979), p. 57-75; E. SERRA, «Les Corts de 1701-1702. La represa política a les vigílies de la Guerra de Successió», *L'Avenç*, núm. 206 (1996), p. 22-29; J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1999, p. 53-65.

obediencia de los vasallos. Se tratan puntos de justicia y otros muy importantes al buen estado y aumento de las coronas.»¹⁰

Les qüestions de fons que es debatien en aquest incident revelen la persistència d'uns problemes crònics agreujats a partir del conflicte del 1640. Jon Arrieta ha posat en relleu l'actitud contrària del Consell d'Aragó a la devolució de les insaculacions, perquè el tribunal la considerava «la regalía más principal que tenía en Catalunya»,¹¹ devolució reclamada insistentment pel municipi de Barcelona i per la Diputació del General. Narcís Feliu de la Peña, seguint el doctor Fortunat de Parrella, distingia entre la gràcia d'insacular del rei (és a dir, de designar els qui havien d'omplir els llocs vacants en les bosses de la Ciutat i en les de la Diputació, tal com va establir el 1652 i el 1654, respectivament) i la pràctica de desinsacular (de substituir persones insaculades, com s'imposà el 1654, pràctica que Feliu qualificava d'«arte política de los ministros para obrar sin reserva»), la qual només es podia fer, segons les constitucions, amb cognició de causa.

A la fi, el 14 de gener de 1702 es va poder celebrar la solemne cerimònia de cloenda, amb l'aprovació prèvia d'un donatiu al rei d'un milió i mig de lliures. A banda que la conclusió de les Corts significava un guany fonamental per a la posada al dia del marc juridicopolític català, les constitucions i els capítols de cort aprovats van fer dir a Feliu de la Peña que eren «las más favorables que avía conseguido la provincia», encara que tot seguit va afegir la reserva «siquiera para pauta y modelo para quando llegasse el que deseavan», en clara al·lusió a l'arxiduc Carles III. Feliu no amagava en absolut la seva filiació austriacista en els *Anales de Cataluña*: «Advierto que aunque en el curso de esta relación, al congreso general del Duque de Anjou llame Cortes, no es porque lo sean, que estas sólo las puede congregar el que es legítimo Rey.»¹²

10. J. ALBAREDA, *Els catalans*, p. 84. Als *Annals del convent de Santa Caterina*, Barcelona, Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 1007, f. 128-146, es troben diversos memorials, alguns de diferents als conservats al volum *Diputació i Catalunya*, dipositat per Josep Fontana a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, de la Universitat Pompeu Fabra.

11. J. ARRIETA, «El Consejo de Aragón y las Cortes Catalanas», a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, p. 255. Sobre el control insaculatori, vegeu: F. SÁNCHEZ MARCOS, «El nuevo status de Barcelona tras su reincorporación a la monarquía hispánica en 1652», a *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, vol. I, València, Universitat de València, 1975, p. 597-609; J. M. TORRAS I RIBÉ, «El projecte de repressió dels catalans de 1652», a E. SERRA (ed.), *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, p. 241-290; E. SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes* (Universitat de Barcelona), núm. 17 (1997), p. 191-216; V. FERRO, *El dret públic català: Les institucions de Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 251.

12. N. FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, vol. III, Barcelona, J. Llopis, 1709, p. 492 i 481-482, (edició facsímil: Barcelona, Base, 1999).

Certament, com va demostrar Jaume Bartrolí, els catalans tenien motius per a estar satisfets: el permís per a erigir una casa de port franc a Barcelona, la concessió d'enviar dos vaixells a l'any a Amèrica i la formació de la Companyia Nàutica Mercantil, responien de ple a les demandes de la burgesia dels negocis liderada pels Feliu de la Penya, que Pierre Vilar perfilà esplèndidament.¹³ Com també ho feien la unificació de les declaracions fiscals dels vaixells que arribaven al Principat; el retorn a la Generalitat de la col·lecta del dret de guerra, anomenat «nova ampra»; la consolidació de l'exportació lliure de vi, aiguardent i productes agrícoles, sense recàrrec («traurer y enviar liberament a altres Regnes, tant de la Real Corona de V. Magestat, com en altres los fruys y altres cosas de que abunda, y en particular lo vi, tant en espècie com fet de aquell, ayguardent, del qual per cullir-se'n vuy tanta abundància no podria beneficiar-se [Catalunya] no trahent-ne liberament fora del Principat» [Constitució 25]); la imposició de drets especials sobre els vins i aiguardents importats per mar, i la regulació de la percepció dels drets dels còsols espanyols als ports estrangers.

D'altra banda, cal remarcar les mesures adoptades per a controlar les finances, la seva administració pels oficials de la Generalitat i la forma de la visita dels oficials reials —que des de feia vint anys no es practicava—, que havia de seguir el mateix mecanisme que la visita de la Generalitat. També establien l'obligació dels diputats i oïdors de defensar les constitucions (ja que «se han experimentat grans omissions en dits Diputats y Oïdors, del que resulta y pot resultar grans danys, així en comú com en particular al present Principat de Catalunya» [Constitució 20]), aprovada a les Corts Generals de Barcelona de 1413.¹⁴ Van prosperar diverses constitucions per a evitar la corrupció i el frau en l'entrada de robes per a l'exèrcit, exemptes dels drets del General i de la bolla, i també diverses mesures que tenien per objectiu acotar les atribucions, fins aleshores creixents, de la Reial Audiència i dels oficials reials «ab diferents pretextos de Regalias», de la mateixa manera que s'intentà frenar els abusos comesos per notaris i oficials, tant reials com baronials. Jesús Lalinde també ha remarcat, entre altres realitzacions de les Corts, «l'obertura automàtica de la

13. P. VILAR, *Manual de la Companyia Nova de Gibraltar*, Reus, Centre de Lectura de Reus, 1990. Vegeu també: P. MOLAS, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial, 1977; B. OLIVA, *La generació de Feliu de la Penya: Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, Universitat de Lleida, 2001.

14. T. de MONTAGUT, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya: Des dels seus orígens fins a la reforma de 1413*, Barcelona, Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996, p. 137-138.

vice-règia» (en cas de mort o absència del rei, el lloctinent no era admès fins que el successor no hagués jurat les constitucions), així com la reserva d'oficis als naturals.¹⁵

Finalment es va crear el Tribunal de Contrafaccions, que culminava la Constitució de l'observança, creada per a preservar l'ordre jurídic i la qual abastava l'acció dels oficials, tant els reials com els baronials. Les contrafaccions de la Capitania i la intervenció creixent d'aquesta en els recursos materials i econòmics, constituïen no solament un element de desgast del sistema constitucional, sinó també una tenalla al creixement econòmic. Com ha remarcat Víctor Ferro, aquest tribunal paritari —perfeccionat a les Corts de 1705-1706— esmenava el principal defecte del sistema anterior: que els doctors de l'Audiència, als quals pertocava la declaració de les contrafaccions, eren, sovint, els més interpel·lats. L'historiador del dret conclouia que «amb aquesta magnífica disposició hom estableix el criteri de la violació objectiva de la legalitat com a únic fonament de la declaració de contrafacció, eliminant qualsevol consideració subjectiva —sens minva de la responsabilitat civil i penal de l'oficial—, i hom consagra la total autonomia del recurs, dotant-lo així d'una eficàcia extraordinària.»¹⁶

Malgrat els assoliments, de valor inqüestionable, dues de les reivindicacions fonamentals dels braços àmpliament compartides pels catalans, la supressió dels allotjaments i la regalia de la desinsaculació al Consell de Cent i la Diputació, es van veure frustrades. Amb tot, els allotjaments van ser regulats mitjançant diverses constitucions i enfront de la desinsaculació quedava el recurs d'instar contrafacció, «con que no quitó ni dio derecho, quedando en su fuerza las antiguas leyes», a parer de Feliu de la Penya.¹⁷ L'oferta del donatiu de part de les Corts anava acompanyada d'una observació significativa sobre la conveniència d'alleujar els catalans de les càrregues dels allotjaments i sobre la voluntat de col·laborar amb el rei, fruit de la «innata fidelitat dels catalans», malgrat que, afegia, «los habitantes en dit Principat sien Pobles franchs y lliberts de tota exacció e imposició forçosa».

Situats en el pla polític, veiem emergir dos «partits» en el transcurs de les Corts, un fet rellevant de cara al capgirament polític que va tenir lloc a la tardor del 1705: el dels constitucionalistes, a vegades anomenats *patricis* o «celantes en la observancia de las leyes» (en paraules de Castellví), i el dels realistes, «los del

15. J. LALINDE, «Las Cortes de Barcelona, de 1702», *Anuario de Historia del Derecho Español* (Madrid), núm. 62 (1992), p. 7-47 (les referències són de les p. 17-19).

16. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 418-420 i 422-423.

17. N. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, p. 492.

partido del ministerio de Madrid» (també segons Castellví) o «aficionados al duque [d'Anjou] o a sus intereses» (segons Feliu).¹⁸

Òbviament, a les Corts, més enllà dels objectius compartits pels braços i pels grups socials que aquests representaven —defensats amb entusiasmes diferents, com hem vist—, es debatien interessos contraposats. Eva Serra ha pogut constatar l'existència d'un bloc municipal en lluita contra el règim senyorial i enfrontat, per tant, amb els braços eclesiàstic i reial, aliats amb el rei, el qual aprofitava aquest suport per a afavorir els seus interessos dinàstics. A les Corts del 1553 —i després de les pragmàtiques reials que reforçaven posicions rendistes i jurisdiccionals—, l'ofensiva baronial es va traduir en resultats constitucionals en els terrenys de la percepció del delme i de la política de redempció de lluïcions de jurisdicció. Davant d'aquesta ofensiva, el dissentiment fet pel braç reial el 1599 pel desacord amb les constitucions del «sobreïment de lluïcions» i de delmar en garba, afirma Eva Serra, «recull el programa antifeudal al complet, i la seva lectura ens demostra que, en el llenguatge d'aquells segles, el rebuig al delme en garba [els senyors volien evitar el “frau” pagès en el camí del camp a l'era i apropiar-se, a més, de la palla] era una manera ràpida d'afirmar el rebuig complet de les deduccions senyoriales [...] i el rebuig de la jurisdicció baronial». Es tracta, doncs, conclou la historiadora, «d'un dissentiment que hauria pogut subscriure, a ulls clucs, el tercer estat de la revolució del 1789».¹⁹ Alhora, els guanys de caràcter econòmic de la ciutat de Barcelona, com el port franc i la concessió de dos gànguils més per a pescar, perjudicaven inevitablement els interessos de la ciutat de Mataró i els d'altres ports puixants. També va ser motiu de discòrdia el repartiment del donatiu aprovat, ja que el braç reial defensava una distribució més equitativa.²⁰

II. El context polític en el qual se celebraren les Corts de 1705-1706 (iniciades el 5 de desembre al Palau de la Generalitat i concloses el 31 de març), malgrat la proximitat cronològica amb les corts anteriors convocades pel Borbó, era tot un

18. F. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, ed. a cura de J. M. Mundet i J. M. Alsina, vol. 1, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo de Pércopo, 1997, p. 219; N. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, p. 493.

19. E. SERRA, «Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària», a S. CLARAMUNT RODRÍGUEZ (coord.), *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 13-14.

20. E. SERRA, «Les Corts de 1701-1702», p. 27.

altre.²¹ D'entrada, l'arxiduc Carles III era el rei al qual els catalans havien obert les portes de la monarquia hispànica.²² El pacte de Gènova, signat per representants catalans amb la reina Anna d'Anglaterra al juny del 1705, proporcionava tota mena de garanties a les llibertats catalanes —almenys això deia la lletra. A més a més, dos austriacistes ocupaven llocs de relleu en la nova estructura de poder, cosa que, sens dubte, devia conferir credibilitat a les propostes del nou rei de cara al reeiximent de les Corts. Ramon de Vilana Perlas fou nomenat secretari de Carles III i Narcís Feliu de la Penya actuà com a mitjancer amb els braços a petició del rei —el qual li demanà que renunciés a formar part de les corts com a membre del braç militar per tal que pogués dur a terme aquesta important tasca.²³

Ben entès, l'optimisme inicial «en el natural y legítimo Rey», en paraules de Feliu,²⁴ es trasllueix en les capitulacions que la Diputació del General —amb l'aval dels tres comuns— lliurà a Velasco a l'hora de rendir la ciutat a l'arxiduc Carles III perquè les acordés amb el comandant de les forces aliades, Peterborough. El document reclamava el respecte a les constitucions i els privilegis i hi incorporava la reivindicació de les «leyes y derechos de la patria como los gozavan el año de 1639, revocados todos los abusos». Si bé el virrei no va incloure aquesta frase en el redactat final, el qual instava les noves autoritats polítiques a respectar les insaculacions dels consellers, diputats i altres càrrecs «como hasta oy, y mantener los inseculados cada uno en sus bolsas», adjuntà els escrits de la Diputació i dels comuns a les capitulacions.²⁵ Efectivament, la demanda de recuperar les insaculacions i la de disposar del control militar de la ciutat van ser recollides en l'acte de jurament reial dels privilegis de Barcelona.²⁶ Per la seva banda, els diputats i el braç militar van demanar el retorn del dret de les insaculacions a la Diputació del General.

21. Em remeto als treballs següents: J. ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu: Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, Edicions 62, Generalitat de Catalunya, 2001; J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió*; M. GONZÁLEZ, «Les corts catalanes de 1705-1706», *L'Avenç*, núm. 206 (1995), p. 30-33; P. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, tom II, Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1963, p. 81-87.

22. Sobre aquest monarca, vegeu V. LEÓN, *Carlos VI: El emperador que no pudo ser rey de España*, Madrid, Aguilar, 2003.

23. N. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, p. 547.

24. N. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, p. 548.

25. P. VOLTES, *Manual de Novells Ardits: Dietari de l'Antic Consell Barceloní*, vol. XXV (1705-1706), Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1972, p. 199, 205, 207 i 208.

26. Archivo Histórico Nacional (AHN), *Estado*, 1008, f. 117-117v.

Per tant, la bona predisposició del nou rei davant dels comuns sembla inqüestionable. Un memorial dels tractadors reials adreçat als representants dels braços, elaborat amb l'ànim d'accelerar el procés de les Corts, apuntava algunes directrius per a la negociació. La primera: «[...] que se procure el modo de quitar los derechos que embarazan la libertad del comercio.» La segona: «[...] que se combide a los vasallos de S. Magd. y otros estrangeros que no sean franceses, con algunos privilegios a acudir a este Principado para introducir nuevas fábricas de paños y otros géneros de mercaderías.» La tercera: «[...] que se haga una pragmática por la qual no sólo se prohíba la introducción de todos géneros de mercaderías francesas en este Principado durante la guerra [...] haciendo constitución que no se sirban de vestiduras de seda, sino fabricadas en los dominios de V. Magd. y que no se pueda sacar del país la lana que no sea fabricada.» Sembla clar que, en el terreny econòmic, les idees de l'entorn de Feliu de la Peña i les dels aliats, en termes generals, convergien. Entre altres mesures, el document assenyalava la conveniència de «fabricar quarteles por todas las ciudades y villas, si se quiere quitar los alojamientos».²⁷ I, pel que feia als subministraments als soldats, «habiéndose experimentado los abusos y excesos que cometían los ministros y oficiales reales que con pretexto de subvenir las tropas consumían por interés particular inmensas cantidades en grave perjuicio y carga insuportable de la provincia», els braços afirmaven que «se halla formada expresa Constitución». El mateix deien respecte a les robes per als soldats, sotmeses al pertinent pagament de drets.²⁸

En aquest context, un memorial anònim adreçat al rei durant les Corts esdevé paradigmàtic de la coincidència dels objectius dels comerciants catalans amb els interessos dels aliats, alhora que resulta aclaridor sobre la fermesa de les conviccions del partit austriacista en el terreny econòmic, amb un rerefons rotundament antifrancès.²⁹ L'autoria bé podria atribuir-se a Narcís Feliu de la Peña: les dèries de l'ideòleg o mentor polític i econòmic que fou —compendiades en el *Fénix de Cataluña* (1683)—, que Ernest Lluch perfilà millor que ningú,³⁰ hi són reflectides plenament, accentuades, si es vol, per la conjuntura favorable d'un rei i un entorn polític que s'hi havien de mostrar receptius. Després d'evocar el comerç de temps pretèrits, s'afirma que al cap de tants

27. AHN, *Estado*, 1008, f. 4-6.

28. AHN, *Estado*, 1008, f. 9-10.

29. AHN, *Estado*, 1008, f. 31-31v.

30. E. LLUCH, «El programa polític de la Catalunya austriacista», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, p. 129-167.

anys de guerra amb França «el Principado ha quedado pobre y sin dinero assí en lo común como en lo particular».³¹

El memorial apuntava que la primera solució era prohibir l'entrada de productes francesos: «[...] y aunque algún político se opondrá a esta prohibición, con decir que en Cataluña ay falta de algunos géneros y que de necesidad an de venir de otros Reynos, digo que lo confieso pero mi intención sólo es que no vengan de la Francia que quando sea preciso tomarlos de estrangeros se tomen de nuestros aliados porque se lograrán dos cossas. La una es que tomándolos de Inglaterra ho Holanda se logra el no salir el dinero pues estos truecan sus géneros o mercaderías con vino o aguardiente y otros géneros del pahís. La otra es que no se valdrá la Francia de nuestro mismo dinero para hazer la guerra.» Afeigia que, encara que la Generalitat argumentés que amb la reducció de l'entrada de draps i teles es perdrien molts ingressos, la mesura sortiria a compte. Perquè, deia, «el grande peso de las Monarquías y Repúblicas se afirma y estriba sobre las dos columnas. La una de fábricas de diversos géneros compuestos de todos artifices. Y la otra del comercio para el despacho de ellas.» Així havien prosperat Venècia, Holanda, Gènova, Anglaterra i França. Aquesta darrera, «industriosa nación codiciosa de lo ageno», s'havia beneficiat de la introducció de les seves modes al Regne d'Espanya —i des del 1652 especialment a Catalunya, a causa de la proximitat geogràfica—, on, «confiados en el oro y plata de las Occidentales Indias hemos descuydado en las fábricas de manufacturas y comercio, levantándose la nación francesa con todo, dexándonos sólo el título de las Indias siendo el oro y plata para ellos».³² Henry Kamen, així com S. J. Stein i B. H. Stein, han fet notar l'interès de França per apoderar-se del comerç en els mercats americà i hispànic.³³

Per tant, segons el parer de l'autor del memorial, les precaucions que calia adoptar eren dràstiques: «[...] puesto que la introducción de manufacturas francesas es el primer mal, se deben prohibir totalmente mandando con pregones públicos a todos los bayles, jurados y particulares que sepan ropas de contrabando, agan aprehención de ellas; y a los que las introducen pena de confiscación de todos sus bienes y assí mismo a los que supieren haver introducido en el Principado algunos géneros de mercaderías bajo la misma pena de confiscación de bienes tengan obligación de avisarlo». Mesures, d'altra banda, que calia

31. AHN, *Estado*, 1008, f. 27-27v i 29-29v.

32. AHN, *Estado*, 1008, f. 27v-28.

33. H. KAMEN, *Felipe V: El rey que reinó dos veces*, Madrid, Temas de Hoy, 2000, p. 45-46; S. J. STEIN i B. H. STEIN, *Plata, comercio y guerra: España y América en la formación de la Europa moderna*, Barcelona, Crítica, 2002, p. 134-179.

fer extensives a l'Aragó, València, Múrcia, Granada i tot Andalusia, i que havien d'anar acompanyades de la prohibició d'exportació de llanes a França, «y por este camino se haze a la Francia la mayor guerra».³⁴ Perquè «la verdad es que las manufacturas son las que nos hazen la guerra y nos empobrecen y assí el único medio es quitarles los medios de que se fabrican sus mercaderías. A más que corriendo bien las fábricas en los Reynos de su Magd. viven con su trabajo los vasallos y tiene expedición para otras partes. Corre el comercio y en caso que no se pueda sacar dinero de ellos se pueden trocar con los géneros que necesita el Principado.»³⁵ La francofòbia, doncs, tenia un paper de primer ordre en l'ideari econòmic de l'austriacisme, el qual apostà resoludament pels intercanvis amb les potències marítimes aliades.

Mònica González ens ha proporcionat un balanç global de les Corts de 1705-1706. N'ha destacat, especialment, les providències de caràcter econòmic que s'hi van aprovar, una bona part de les quals ja havien estat assolides a les Corts de 1701-1702. Tanmateix, una de les mesures de caràcter proteccionista que havia concedit Felip V, en la línia del memorial que acabem d'analitzar, i que prohibia «vestir robas y teixits de plata y or y galons, y axí mateix de panyo y sarjas forasteras», fou refusada pel braç reial amb l'argument que atemptava contra la idea del «lìbero comerç» que defensaven els comerciants.³⁶ Però cal tenir present que, a la pràctica, els impediments a l'entrada dels productes francesos es devien extreure a partir del triomf austriacista (de fet, ja eren molt importants entre el 1699 i el 1705, com va denunciar insistentment però en va el cònsol Laurent Soleil, que veia que la ciutat de Barcelona i la Generalitat eren molt permissives amb les mercaderies dels comerciants anglesos i holandesos).³⁷

Per contra, gràcies a la Constitució 27, prosperà la política de fabricació de nous teixits mitjançant el concurs d'artesans estrangers «com no sien francesos», els quals eren obligats a ensenyar les noves tècniques als aprenents del país. Es fomentà l'activitat comercial i s'eliminaren les traves fiscals a fi d'afavorir el comerç lliure; es dictaren mesures per a evitar la intromissió dels oficials reials en el trànsit de mercaderies i de bestiar mitjançant càrregues i per a evitar que els ministres reials impedissin l'exportació dels productes vinícoles del país, alhora que es gravà l'entrada del vi forà; la tramesa de vaixells a les «Indias de Espa-

34. AHN, *Estado*, 1008, f. 29v-30.

35. AHN, *Estado*, 1008, f. 30v-31.

36. M. GONZÁLEZ, «Les corts catalanes», p. 31; P. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno*, p. 83-85.

37. J. ALBAREDA, «L'austriacisme, una visió alternativa: del projecte de 1705 a l'exili», a R. GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, 2002, p. 26-27.

nya» passà de dos a quatre a l'any, sense que s'haguessin d'incorporar a la flota de Cadis (era una millora significativa, ja que, si no, havien de registrar la càrrega d'anada i de tornada a Barcelona i havien de pagar els drets corresponents a la Casa de Contratación de Sevilla), i s'aprovà una junta que havia d'estudiar la creació d'una companyia nàutica mercantil a Catalunya. La creació del port franc a Barcelona, «cosa tant important al llibero comers y utilitat pública» (capítol 79), constituïa una altra consecució remarcable, malgrat que Mataró i Sant Feliu de Guíxols s'hi mostraren en desacord. Amb la mateixa finalitat, es van extingir el dret de la lleuda reial, que gravava l'entrada de mercaderies a les ciutats i viles, i els drets de la Capitania General, percebuts sobre les mercaderies estrangeres importades. També es van regular les percepcions fiscals dels còsols espanyols als ports estrangers i es van unificar les declaracions fiscals que havien de fer els patrons dels vaixells que arribaven a Catalunya. Les mesures que afavorien un comerç més lliure anaven acompanyades d'una constitució (la 56) que regulava l'especulació de mercaderies, «odiosa y perniciosa a la República», i estipulava que aquestes havien de ser públicament venals durant tres dies.

Ateses aquestes disposicions, podem deduir, ras i curt, que tals mesures només responien als anhels de la burgesia mercantil, anorreaven la política proteccionista i amenaçaven seriosament els gremis i, a la pràctica, només beneficiaven les classes dirigents o dominants?³⁸ Tot plegat sembla força més complex, ja que hi observem un equilibri calculat entre, d'una banda, un cert proteccionisme —sempre enfront de França, el veritable competidor—, i, de l'altra, les mesures per a impulsar la indústria autòctona per tal de fer-la competitiva i, finalment, les disposicions per a afavorir un comerç més lliure. Es tractava, en primer lloc, d'un equilibri que havia de respondre als interessos diversos que es trobaven representats a l'interior del braç reial, el qual no era, ni de bon tros, compacte. En segon lloc, la contradicció aparent que hi ha entre les idees del document anònim que hem comentat (també compreses en el document dels tractadors reials abans citat) i l'eliminació del capítol 72 de l'any 1702, que prohibia l'entrada de robes estrangeres, junt amb l'aprovació de la Constitució 27 de l'any 1706, que afavoria l'entrada de fabricants estrangers sempre que no fossin francesos, s'esvaeix si es té present que aquestes disposicions, més que proteccionistes, eren antifranceses. El capítol 72 de l'any 1702 contenia un esperit anti-francès de manera velada, no podia ser altrament durant el regnat de Felip V, mentre que la Constitució 27 de l'any 1706 no amagava les seves intencions enfront dels competidors veïns i obria les portes als fabricants dels països aliats, a

38. M. GONZÁLEZ, «Les corts catalanes», p. 32 i 31; P. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno*, p. 84; J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Sucessió*, p. 162.

la vegada que estimulava les noves produccions a Catalunya. És clar que els primers beneficiaris d'aquestes innovacions eren els comerciants. Però els guanys del comerç exterior i de l'especialització productiva que es derivava d'aquest permetien albirar bones expectatives per al creixement econòmic i possibilitaven el benefici a amplis sectors de la societat, en la mesura que els lligams entre la producció i el comerç eren gairebé indestriables, tant si es tractava d'aiguarent com si es tractava de teixits. Em fa l'efecte que aquesta seria la resposta més adient a l'interrogant formulat per Ricardo García Cárcel sobre si es produí una evolució dels plantejaments de Feliu de la Penya (del proteccionisme al comerç lliure) o si les Corts van adoptar una decisió contrària a les idees d'un dels homes més representatius de l'austriacisme a causa de la impossibilitat de conciliar els interessos econòmics catalans amb els dels anglesos.³⁹

De fet, Feliu es trobava estretament lligat al món dels comerciants i es mostrava convençut de la conveniència de desenvolupar el comerç. A la vegada, es bastia una indústria més competitiva, tasca en la qual fou capdavanter.⁴⁰ Perquè, com afirmava en el *Fénix*, era convenient «cuidar se labren y fabriquen entre nosotros las ropas envían las naciones estrangeras [...] porque imitándolas con toda igualdad de las ropas, y comodidad de los precios, qualquier empresa y fábrica nuestra estará firme». Per tant, conclouia, «de estas labores y fábricas renacerán comercio y navegación, pues tendremos ropas y mercaderías, no sólo para lo necesario entre nosotros, si también para commutarlo y enviarlo a otros reynos».⁴¹

En el *Fénix*, descriu els progressos que es feien en la indústria tèxtil, que li feien augurar el caràcter competitiu d'aquesta respecte a l'estrangera, alhora que afirmava que el camp en què calia avançar era el del comerç, «pues se halla peor, que estava por quanto hasta oy no se ha executado medio conveniente».⁴² Vilar ja constatà que a la darrerria del segle XVII hi havia una «conquesta del mercat regional» en matèria de teixits diversos, de sederies i també de ganivets i estris de ferro. I, després de fer notar el prestigi de què fruià a Catalunya el terme *lliure comerç*, precisà que la controvèrsia mai no atacava els principis: «Els partidaris del comerç lliure reconeixen la utilitat de la protecció a la indústria, els de la reglamentació es treuen sempre el barret davant el *comerç lliure*».⁴³

39. R. GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe V y los españoles: Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, Plaza Janés, 2002, p. 80, i R. GARCÍA CÁRCCEL, *De los elogios a Felipe V*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002, p. xxxv.

40. P. MOLAS, *Comerç i estructura*, p. 93-107.

41. N. FELIU DE LA PENYA, *Fénix de Cataluña*, p. 77-78.

42. N. FELIU DE LA PENYA, *Fénix de Cataluña*, p. 76-77.

43. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1973, p. 407-408; B. OLIVA, *La generació de Feliu*, p. 131-132.

En definitiva, aquest conjunt de canvis va fer possible que la importació de teixits estrangers de qualitat no arruïnés la indústria catalana, com ha assenyalat Josep Fontana, sinó que va obligar «el conjunt de la producció catalana a esforçar-se a sobreviure a aquesta competència diversificant-se, cosa que pot explicar que hagi sobreviscut i que s'hagi orientat a la conquesta del mercat espanyol, a diferència del que ha passat amb indústries tèxtils més protegides, com ara l'aragonesa, que han acabat desapareixent».⁴⁴

En l'àmbit de la política, les Corts van aprovar múltiples mesures per a fer més efectiu el control de l'actuació de les autoritats reials i baronials. Es va perfeccionar el Tribunal de Contrafaccions de manera que supeditava més eficaçment la monarquia a la legalitat paccionada —i es garantiren, així, les constitucions i «Llibertats de Comuns y particulars del present Principat y Comtats y demás Lleys y Drets de la Pàtria»—, extremava les garanties i prevenia tots els obstacles, per bé que sense introduir cap concepte nou important, com ha recordat Víctor Ferro.⁴⁵ També s'establí la visita als oficials reials cada tres anys, com el 1701-1702, i que els diputats, «tenint notícia de haverse contrafet a las Constituciones [...] dins tres dias degan exir al reparo de tals contrafaccions» (cap. 87), alhora que tots els ministres i oficials reials havien de jurar l'observança de les constitucions durant el mes següent a la conclusió de les Corts. El delicat tema de l'intervencionisme monàrquic en el procés insaculatori es va resoldre de manera satisfactòria per al Consell de Cent i la Diputació. Es retornà la facultat d'insacular lliurement a ambdues institucions, si bé el rei es reservava el dret de desinsacular i de substituir els noms eliminats, un cop considerada la proposta dels consellers. La fórmula, a instàncies del rei, establia «el desinsacular quando hubiere causa y nombrar las personas que pareciere mas convenir a mi servicio» —de fet, era similar a la que Feliu proposà en els *Anales* en parlar de les Corts del 1701, com hem vist anteriorment—, encara que afegia que aquest intervindria «por una vez» en la insaculació per als oficis vacants a la Generalitat i a la ciutat.⁴⁶ Una altra mesura innovadora en relació amb les corts anteriors feia referència al problema endèmic de l'allotjament i el manteniment de les tropes: es van precisar les despeses que havien de cobrir tant la Diputació com els municipis i es van aprovar mesures per a regular la presència

44. J. FONTANA, «En els inicis de la Catalunya contemporània: l'economia a la segona meitat del segle XVII», a R. GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Arxiu Històric de la Ciutat, 2002, p. 13-21 (la cita és de la p. 20); A. GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña. 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998.

45. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 423.

46. M. GONZÁLEZ, «Les corts catalanes», p. 32; V. FERRO, *El dret públic català*, p. 164.

dels exèrcits —els quals havien d'allotjar-se en casernes—, així com diverses lleis que posaven fre als abusos de les tropes amb la població i a les intrusions de l'exèrcit en l'activitat econòmica.

Altres disposicions remarcables van ser la declaració d'intencions de restituir a la Corona d'Aragó els territoris italians de Sardenya, Sicília i Nàpols, els quals n'havien estat separats el 1556 amb la creació del Consell d'Itàlia, així com l'anunci de la participació de catalans en els càrrecs dels territoris del vell imperi. Encara més: l'arxiduc Carles III es va comprometre a reintegrar a Catalunya els comtats del Rosselló i la Cerdanya, annexionats a França el 1659.⁴⁷ Finalment, s'establí que cap virrei no podia prendre possessió del càrrec fins que el rei no hagués jurat les constitucions, qüestió que havia provocat molts problemes a l'època dels Habsburg. D'altra banda, cal remarcar que l'Arxiu Reial assolí la seva consolidació mitjançant diversos capítols de cort que en regulaven el funcionament i que es creà la figura del cronista del Principat de Catalunya, la qual va recaure sobre la persona de Pau Ignasi Dalmases.

Ara bé, com ha recordat Josep Maria Torras i Ribé,⁴⁸ no van faltar moments de tensió —de fet, eren inherents a la dinàmica del pactisme i a la negociació en el transcurs de les Corts—, assenyaladament quan el rei pressionà els braços per tal que les corts exclouessin perpètuament els Borbó de la successió del comtat de Barcelona. L'actitud reticent dels braços davant d'aquesta proposició s'ha d'interpretar d'acord amb la lògica del pactisme i el seu joc de contrapartides, que implicava, forçosament, no sotmetre's incondicionalment a cap príncep. Van caldre les gestions d'intermediaris qualificats, com Mitford Crowe i Narcís Fel·liu de la Penya, per tal d'acostar les posicions.⁴⁹ Finalment, mentre les tropes borbòniques assetjaven Barcelona, les Corts van accedir a l'exclusió dels Borbó.

Tal com succeí a les Corts del 1701-1702, es van produir diversos sentiments. Un dels que portà més enrenou va sorgir arran del capítol 105, relacionat amb el sobreesiment de les causes de llució, l'aprovació del qual significava la prorrogació de diversos capítols de cort de 1599 que afavorien els interessos senyorials i contradeien la tendència anterior a una concentració progressiva de jurisdiccions a les mans del monarca. De la mateixa manera que en les corts anteriors, la ciutat de Barcelona, en nom del braç reial, considerà aquests actes «nulos y inválidos y fets contra Generals Constitucions». L'oposició de la ciutat fou ferma i reclamà que aquest capítol no fos imprès en l'edició de les constitucions. La Diputació contestà que l'acta feta per Ramon de Vilana Perlas recollia el que

47. J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió*, p. 152.

48. J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió*, p. 163-167.

49. N. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, p. 549-550.

s'havia decidit a les Corts i afegia que «per a dir-se pròpiament acte de Cort no's necessita que aquell sie fet ni aprobat per tots los tres braços» i que s'imprimís junt amb les constitucions i els capítols de cort, tal com es féu el 1599.⁵⁰ Un altre dissentiment significatiu a l'hora de copsar els interessos confrontats entre els braços fou el que va fer la ciutat de Barcelona en el capítol 116, que disposava que qualsevol persona podia comerciar lliurement d'un lloc a l'altre vi, oli i mercaderies, sense que les universitats ho poguessin impedir ni poguessin fer pagar al comerciant cap imposició ni dret. De nou, el capítol prosperà gràcies a l'aliança dels braços militar i eclesiàstic, mentre que el braç reial argumentà que la disposició era «contrària y opposada al bon govern polítich y econòmic».⁵¹

Les Corts van aprovar un donatiu de dos milions de lliures —amb un avançament excepcional per fer front a les despeses de la guerra— que s'havia de fer efectiu en deu anys, una xifra molt inferior a la desitjada per l'arxiduc Carles III. Per a pagar-lo es va recórrer a un repartiment general, a l'estanc del tabac durant deu anys i a la imposició del 10 % sobre algunes importacions. D'altra banda, la Diputació havia de crear, armar i mantenir un regiment de cinc-cents homes, mentre que el Consell de Cent havia d'armar el seu propi regiment.

III. Per tant, la conclusió reeixida d'ambdues corts posa de manifest l'existència d'un constitucionalisme viu, capaç de recuperar terreny perdut i, fins i tot, d'eixamplar-lo considerablement, després de la retallada que va experimentar un cop acabada la Guerra dels Segadors i de l'erosió que va patir el sistema a conseqüència de la manca de corts concloses durant un segle. Alhora, aquests resultats tangibles esdevenen un bon indicador dels lligams estrets que hi havia entre les constitucions i la societat, lluny d'haver-se convertit, aquestes, en un marc jurídic desfasat. Només cal valorar les constitucions i els capítols de cort aprovades el 1701-1702, i, assenyaladament, les del 1705-1706, per a constatar l'esforç que es va fer per a posar les lleis al dia, d'acord amb les demandes d'una societat que vivia canvis econòmics i socials rellevants.⁵² Coincidim, doncs, amb Víctor Ferro que les institucions de Catalunya no fracassaren pel col·lapse de l'acció de les forces internes ni per la seva decadència.⁵³ Efectivament, tal com ha assenyalat Josep Fontana, les constitucions de Catalunya avançaven amb pas ferm cap a la modernitat. És a dir, en el moment en què van ser abolides per Fe-

50. P. VOLTES, *Manual de Novells Ardits*, p. 242-271 (les cites són de les p. 243 i 264).

51. P. VOLTES, *Manual de Novells Ardits*, p. 244.

52. E. SERRA, «Les Corts de 1701-1702», p. 26-27.

53. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 450.

lip V, es trobaven en un camí que podia evolucionar cap a l'establiment d'un sistema que garantís els contractes polítics, lluny de ser un anacronisme del passat.⁵⁴ Perquè, malgrat el caràcter corporatiu de la representació, aquesta no deixava de ser significativa i contrastava, en tot cas, amb el desert que imposà l'absolutisme borbònic l'endemà de l'11 de setembre de 1714!

Com ha remarcat Eva Serra, els objectius de les Corts de l'any 1701 eren «allunyar una guerra de casa, que només feia que desviar recursos, d'impedir les contrafaccions de la Capitania general i de la lloctinència i d'adequar el marc polític a aquella societat canviant». Es tractava, prossegueix, de posar fi a «un règim d'institucions emmordassades i de magistrats sense Corts».⁵⁵ El canvi dinàstic, en dos temps (amb Felip V i, especialment, amb l'arxiduc Carles III), fou percebut pels dirigents de l'austriacisme com l'avinentesa oportuna per a posar al dia el constitucionalisme. La Constitució 1 de l'any 1706, signada per Ramon de Vilana Perlas, reflectia plenament aquests anhels en denunciar «que se hagués intrús en dita Monarquia lo Duch de Anjou fill secundogènit de Lluís Delfí y net de Lluís Catorzè Rey de França, assistit més ab lo pretext de un suposat y nul·lo testament, que cridat per las Lleys federales y fundamentals de la Monarquia, y valgut del poder y violència dels imminents exèrcits y no del afecte y llibera voluntat dels naturals». Per aquest motiu, declarava l'arxiduc Carles III legítim successor de la «monarquia de Espanya» i del Principat de Catalunya, incloent-hi els comtats del Rosselló i de la Cerdanya, segons les «lleis federales dels regnes», i la voluntat que les Corts Generals serveixin «per a assegurar ab la ordinació de novas lleys, lo major servey de Déu, conservació y augment de nostra Santa Fe Catòlica romana, bé universal del Principat y recta administració de la justícia, merexent lo dit Principat la glòria de ser lo primer entre tants dilatats dominis de nostra Monarquia de Espanya, en lo qual gustosament celebren Corts». Tot seguit, la Constitució 2, redactada per Francesc Solanes —l'autor de l'*Emperador político*—, en un gest de coherència amb els seus principis patriòtics, i Miquel Calderó,⁵⁶ exclouia perpètuament els Borbó del gaudi de la corona hispànica. Com a corol·lari d'aquesta disposició, foren anul·lades, «como si no se hubiessen otorgado», les constitucions, els privilegis, els títols, els honors i les distincions aprovades per Felip V.

54. J. FONTANA, «La Guerra de Successió i les constitucions de Catalunya: una proposta interpretativa», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 13-29.

55. E. SERRA, «Les Corts de 1701-1702», p. 22, i E. SERRA, «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», a J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme*, p. 71-103 (la cita és de la p. 96).

56. J. M. INURRITEGUI, «Las virtudes y el jurista: el *Emperador político* de Francisco Solanes y el amor a la patria», a J. SOBREQUÉS (coord.), *Actes del 53è Congrés*, p. 429-446.

Recapitem: una primera ullada comparativa a les dues corts dona un balanç significatiu: si en les del 1702 van ser aprovades un total de 96 constitucions i capítols de cort, en les del 1706 ho van ser 64 constitucions i 118 capítols i actes de cort. De fet, la majoria d'aquestes disposicions recollien, en essència, les del 1702, però les precisaven o les perfeccionaven.⁵⁷ I allò més remarcable és que s'extremaren les mesures que tendien a reforçar el control de l'actuació dels ministres reials i a preservar el compliment de la llei. No n'hi havia per a menys: el virregnat de Velasco, marcat pel menyspreu sistemàtic a les constitucions, havia deixat un record amarg, fins al punt que els mètodes despòtics del virrei —als quals, òbviament, cal sumar l'imprescindible suport polític i militar dels aliats— van constituir un element decisiu, un accelerador, a l'hora de fer decantar molts catalans que fins aleshores estaven indecisos, a favor de l'arxiduc Carles III. La bateria de constitucions i capítols de cort aprovats per a conjurar la repetició de pràctiques de govern semblants, indica fins a quin extrem el pactisme s'havia deteriorat durant el primer regnat de Felip V. Es tracta, ben segur, d'un factor que no ha estat calibrat adequadament i que constitueix una bona pista per a entendre la ruptura del 1705.

Vegem alguns exemples d'aquestes cauteles. S'aprovà la important Constitució 64, que prohibia a tots els oficials reials fer inquisicions o processos contra els membres integrants de la Diputació del General i de les reunions que aquesta convocava, contra els individus del braç militar, els administradors i els membres del Consell dels Municipis Reials i dels Barons, i contra els advocats, secretaris, notaris i altres oficials d'aquests consistoris, tant durant l'exercici del seu ofici com després, per raó d'assumptes que s'hi haguessin tractat, i prohibia obligar-los a testificar contra algú per aquests motius.⁵⁸ També, com ha remarcat Víctor Ferro, es consagrà expressament el principi del secret de la correspondència.⁵⁹ D'altra banda, la Constitució 18 reconeixia, en clar contrast amb el regnat de Felip V, la Conferència dels Tres Comuns. Altres mesures significatives preveïen que els ministres reials havien de jurar les constitucions i els capítols de cort en el termini d'un mes; que els ministres reials no podien impedir les visites al rei per part dels comuns; que els consellers, paers, jurats, cònsols i procuradors de les universitats, durant el temps que exercien el seu ofici, no podien ser detinguts «per obviar los molts abusos que se han experimentat en anys passats» (Constitució 26); que no es permetia als ministres reials cridar i detenir a Barcelona els habitants del Principat «sens legítima cau-

57. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 423.

58. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 208.

59. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 333.

sa» i que, si això passava, al cap de quinze dies havien de recuperar la llibertat (capítol 1); que en els processos de regalies no es podia aplicar cap pena a l'inculpat «fins que no sie ohit en sas defensas» (capítol 40) i que s'havia de prendre declaració als testimonis abans d'un mes; que els inculcats d'algun crim havien de ser retinguts en presons, i no en sitges, pels oficials reials i baronials; que havien de ser complertes, sense apel·lació, les sentències de greuges fetes contra els ministres reials, tal com s'assegurava que es practicava amb els diputats i oïdors, i que els condemnats a galeres, un cop complert el temps del càstig, havien de ser alliberats. Per tant, diverses constitucions aprovades a les corts anteriors sobre el procediment per a acusar i detenir van ser desenvolupades notablement fins a nivells de concreció molt notables, gens sorprenents, d'altra banda, ateses l'experiència política nefasta dels darrers anys del regnat de Felip V i la nova conjuntura, en principi òptima, encetada amb Carles III. De més a més, seguint la tònica del 1702, es van dictar mesures per a delimitar les atribucions de la Reial Audiència i per a frenar els abusos dels seus jutges i dels oficials reials, els advocats, els escrivans i els notaris. Alhora, es van fixar minuciosament les taxes salarials dels notaris i dels oficials reials.

Per tot plegat, no és estrany que Felip V, el 1711, moment en què ja havia optat decididament per l'absolutisme, escrivís als seus plenipotenciaris a Utrecht que les Corts del 1701 i del 1705 «dejaron a los catalanes más Repúblicas que el parlamento alusivo a ingleses»,⁶⁰ o que el comte de Montemar, un filipista destacat, afirmés que els catalans eren «idólatras de sus privilegios, con unos visos de república en su media libertad, que si no la han logrado entera no se dude que lo han pretendido».⁶¹

Ara bé, a la pràctica, com és sabut, moltes de les consecucions assolides a les Corts no van acomplir-se. En el terreny econòmic, segons Manuel Arranz i Ramon Grau, les realitzacions foren minses: l'aspiració de suprimir la lleuda reial i d'avançar cap a la unificació dels impostos va quedar en suspens; la instauració del port franc va topar amb l'oposició de la Generalitat, que es negava a veure reduïts els seus ingressos fiscals, i les normes de funcionament tot just s'enllestiren el 1713. Tampoc no van fer-se realitat la Companyia Nàutica ni la tramesa de vaixells a les Índies.⁶²

També sabem que els procediments polítics de l'arxiduc Carles III van transgredir les directrius de les Corts. Efectivament, el descabdellament de la guer-

60. AHN, *Estado*, 3376-1, núm. 10, 28 de desembre de 1711.

61. J. ALBAREDA, *Els catalans*, p. 234.

62. M. ARRANZ i R. GRAU, «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió», *Recerques* (Barcelona: Curial), núm. 24 (1991), p. 115-142.

ra, agreujat per la falta de recursos del rei per a mantenir els exèrcits imperials i per la manca de coordinació entre els aliats, va vulnerar, a la pràctica, algunes de les principals consecucions legislatives relacionades amb els allotjaments i les contribucions per a la guerra. El mateix succeí amb les insaculacions, i no cal ni parlar de la repressió implacable que van patir els suspectes de filipisme. Aquestes realitats van ser denunciades per la Conferència dels Comuns i les coneixem bé gràcies a Torras i Ribé.⁶³ En darrer terme, la lògica implacable de la guerra va impedir que uns antics i anhelats objectius polítics esdevinguessin realitat malgrat el seu reconeixement constitucional. Al capdavant, aquests problemes, sumats als rigors de la guerra, a la penúria econòmica i als abusos comesos pels exèrcits de l'un i l'altre bàndols, van enfonsar els catalans en el desencís i la desesperació.

Finalment i de manera imperativa, la defecció dels britànics —a canvi d'importants concessions comercials i territorials— després de la negociació secreta que el nou govern dels *torres* va encetar amb França el 1710, va fer trontollar l'aliança internacional en la qual l'emperador sustentava les seves aspiracions a la corona hispànica.⁶⁴ Els tractats d'Utrecht, Rastatt i Baden, els quals configuraven un nou equilibri europeu on no tenien cabuda els projectes per a Espanya sorgits dels territoris de la Corona d'Aragó, van fer la resta. Aleshores, Felip V tenia les mans lliures per a esdevenir rei d'Espanya en el sentit ple de l'expressió, tal com escrivia un historiador britànic al cap d'unes dècades: «He found himself the first complete monarch of Spain in a strict and a proper sense, since under all his predecessors it was not so much a monarchy as a conjunction of several kingdoms under one chief.»⁶⁵

63. J. M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió*, p. 177-261. Vegeu també J. ALBAREDA, *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714): El dietari del convent de Santa Caterina i les memòries d'Honorat de Pallejà*, Vic, Eumo, IUHJVV, 2001, i R. M. ALABRÚS, «Pensament polític i opinió a la Catalunya moderna (1652-1759)», vol. I, tesi de doctorat, Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, p. 153-154.

64. J. ALBAREDA, *El «cas dels catalans»: La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2005.

65. *The Modern Part of an Universal History from the Earliest Account of Time*, vol. XXI, Londres, S. Richardson, 1760, p. 532. Agraïxo a Josep Fontana que m'hagi proporcionat aquesta obra.

